

УДК 37.022.355.242

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІЛОВОГО ЛИСТУВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Башманівський О. Л.

Метою статті є дослідження особливостей перекладу ділового листування за допомогою автоматизованого перекладу і труднощів, які виникають у процесі цього процесу. Основна проблема недосконалого автоматизованого перекладу полягає в тому, що англійська та українські мови належать до різних структурних типів мов (українська – до флективної, а англійська – до аналітичної), і тому мають багато відмінностей у будові та в наборі граматичних форм і конструкцій – це не дозволяє створити універсальну систему досконалого програмного забезпечення з автоматизованого перекладу. Машинний переклад полегшує і прискорює роботу перекладача, проте не може повноцінно його замінити. На даному етапі штучний інтелект не може запропонувати безпомилкової комунікації різними мовами і вимагає постійного втручання людини. Проте, попит на цей продукт стимулює постійний розвиток програмного забезпечення в цьому напрямку.

Ключові слова: ділове листування, автоматизований переклад, програмний продукт, трансформація структур, лінгвістичні алгоритми.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ДЕЛОВОЙ ПЕРЕПИСКИ С ПОМОЩЬЮ АВТОМАТИЗИРОВАННОГО ПЕРЕВОДА

Башмановский А. Л.

Целью статьи является исследование особенностей перевода деловой переписки с помощью автоматизированного перевода и трудностей, которые возникают в процессе этого процесса. Основная проблема несовершенного автоматизированного перевода заключается в том, что английский и украинский языки принадлежат к разным структурным типам языков (украинский – флективному, английский – аналитическому), и поэтому возникает много различий в строении и в наборе грамматических форм и конструкций – это не позволяет создать универсальную систему совершенного программного обеспечения для автоматизированного перевода. Машинный перевод облегчает и ускоряет работу переводчика, однако не может полноценно его заменить. На данном этапе искусственный интеллект не может предложить вариант безошибочной коммуникации на разных языках и требует постоянного вмешательства человека. Однако, спрос

на этот продукт стимулирует постоянное развитие программного обеспечения в этом направлении.

Ключевые слова: деловая переписка, автоматизированный перевод, программный продукт, трансформация структур, лингвистические алгоритмы.

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF BUSINESS CORRESPONDENCE BY COMPUTER-AIDED TRANSLATION

Bashmanivskyi O. L.

The aim of the article is a research of peculiarities of translation of business correspondence by computer-aided translation and difficulties during this process. The main problem of imperfect computer-aided translation is that English and Ukrainian languages belong to the different structural types of languages (Ukrainian belongs to fusional languages and English belongs to analytic languages), and that is why there are many differences in the structure and in the set of grammatical forms and constructions. Due to these differences, it is hard to create the universal system of perfect software for computer-aided translation. Computer-aided translation makes the work of translator much easier, however it cannot fully replace a translator. At this stage the artificial intelligence cannot give perfect communication with different languages and requires constant intervention from a man. However, the demand on this product stimulates constant development of software in this field.

Keywords: business correspondence, computer-aided translation, software product, transformation of structures, linguistic algorithms.

Постановка проблеми. Ділове спілкування як частина людської комунікації вже досить довго є об'єктом численних наукових розвідок, які в більшості спрямовуються на розвиток комунікативної компетенції і встановлення мовленнєвого контакту. Будь-який початок ведення бізнесу з іноземним партнером розпочинається з листування електронною поштою. У сучасному євроінтеграційному процесі України ділова кореспонденція є невід'ємною частиною соціально-економічного розвитку у всіх галузях господарства. Переорієнтація вектору економіки з російського ринку на європейський покладає на ділове спілкування англійською мовою суттєве навантаження. Від вдалого ділового листування залежить пошук нових потенційних партнерів, отримання фінансової допомоги, освоєння нових

ринків збуту вітчизняної продукції. Діловий лист – це водночас і джерело інформації, і документ писемної комунікації для досягнення певної поставленої мети. Він складається від імені юридичної особи та має юридичну силу. Будь-який за змістом документ, котрий пересилається поштою та вирішує певні організаційні питання і правові проблеми, можна віднести до ділового листа.

Ділову кореспонденцію поділяють на службову (листи для встановлення офіційних службових контактів між суб'єктами підприємницької діяльності, вони зазвичай нескладні за своїм змістом та невеликі за обсягом), та комерційні (листи, які пов'язані з процесом погодження та виконання певних комерційних угод). У діловому листуванні англійською мовою наявні певні особливості: текст поділяється на абзаци без використання червоного рядку; у верхньому лівому кутку листа вказуються адреси відправника і адресата; дата відправлення зазначається трьома рядкам нижче, або у верхньому правому кутку листа; текст розташований у центральній частині листа і, зазвичай, розпочинається з причини звернення; закінчується висловлюванням подяки і вітаннями; у разі, якщо діловий лист не є електронним, то підпис автора є обов'язковим і ставиться між вітаннями й іменем відправника [1].

Загалом, може здатися, що ділове листування нічим не відрізняється від звичайної кореспонденції, проте характерна традиційність засобів вираження, використання сталих фразеологічних одиниць, типових для цього стилю, наявність значної кількості архаїчних слів і виразів дуже ускладнює процес перекладу і спілкування між партнерами. Додаємо низький рівень знань англійської мови офісних працівників і фінансову неможливість утримувати кваліфікованого перекладача у штаті для малого і середнього бізнесу і маємо колапс у діловому листуванні більшості невеликих суб'єктів господарювання.

Ця проблема постає зараз перед українцями, проте вона зовсім не нова у світі. Людство весь час працює над розробкою універсального комунікатора, який би дозволив спілкуватися різним реципієнтам без втрати часу і залучення помічників. З винаходом першого комп'ютера одним з перших завдань для

нього було налагодження перекладу текстів. **Метою** нашої статті буде дослідити особливості перекладу ділового листування за допомогою автоматизованого перекладу і труднощі, які виникають у процесі цієї роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами автоматизованого перекладу займаються як комерційні корпорації, так і дослідники багатьох наукових напрямків. Проте найбільша увага вчених сфокусована саме в галузі лінгвістики, це ми можемо спостерігати на прикладі таких праць як: фундаментальна монографія Ф. Джорджа «Основи кібернетики» [3], Дж. Вудера «Science without properties», О. К. Жолковського «О правилах семантического анализа», Ю. М. Марчука «Проблемы машинного перевода», Г. С. Цейтін, М. І. Откупшиковой «Система анализа текста с процедурным представлением словарной информации» [2] та інших, в яких визначено основні принципи і проблеми комп'ютерного перекладу. Ці наукові дослідження вели інтенсивні пошуки моделей і алгоритмів програм, але так і не створили вдалу концепцію для автоматизованого перекладу.

Виклад основного матеріалу. Процес автоматизованого перекладу можна порівняти з процесом дешифрування за спорідненістю операцій і тому можна стверджувати, що початок розвитку комп'ютерного перекладу розпочався з появи першої електронної обчислюваної машини Colossus-1, створеної у Великобританії в 1942–43 рр. А. Т'юрінгом і Х. А. Ньюменом для розшифрування секретних німецьких кодів. Проте офіційною датою початку ери машинного перекладу традиційно вважають 1947 р., коли У. Уівер [6] написав листа Н. Вінеру з пропозицією об'єднати завдання перекладу із завданнями дешифрування текстів. Н. Вінер, будучи відомим поліглотом і скептиком, написав: «...що стосується проблеми механічного перекладу, то, відверто кажучи, я боюсь, що межі слів у різних мовах занадто розпливчасті, а емоційні й інтернаціональні слова займають занадто велике місце в мові, щоб який-небудь напівмеханічний спосіб перекладу був багатообіцяючим. У даний час механізація мови уявляється мені передчасною» [3, с. 152]. Проведена відомим ізраїльським математиком І. Бар-Хілелом перша міжнародна конференція з машинного

перекладу у 1952 р. сформувала завдання і напрямки досліджень комп'ютерного перекладу. За два роки відома компанія IBM разом із Джорджтаунським університетом запустила першу систему, яка справді запрацювала на базі словника з 250 слів і використовувала шість синтаксичних правил [4]. Слід також зазначити, що найдосконалішою програмною системою для машинного перекладу технічних текстів була розроблена у 1954 р. в СРСР система, яка мала запас 952 слова. З 1964 р. низький рівень розвитку комп'ютерної техніки того часу зупинив розробки вчених у цій галузі аж до 1970 р., коли М. Е. Хофф (Intel) створив перший мікропроцесор, який був встановлений в ПК, які пізніше еволюціонували в Apple II у 1977 р. і IBM PC у 1981 р. З настанням ери персональних комп'ютерів машинний переклад став економічно вигідним, а в 90-х роках розвитку комп'ютерного перекладу сприяла поява сканерів і розвиток комп'ютерних мереж, зокрема глобальної мережі Internet [4].

Широке застосування глобальної мережі Internet об'єднало мільйони користувачів ПК, що говорять різними мовами, у єдиний інформаційний простір. Англійська мова домінує в Internet просторі, але поступово долучаються абоненти, які нею зовсім не володіють, або володіють на дуже низькому рівні, і еволюційний розвиток мережі створює додатки до браузерів, за допомогою яких здійснюється переклад обраних користувачем Web-сторінок. Вдалим зразком комп'ютерного перекладу є програмний засіб Web Trans Site фірми «PROMT», створений на базі STILUS для використання браузерів Internet Explorer, Mozilla Firefox, Opera та ін. Найбільш поширеним в Україні з вересня 2008 р. став сервіс на основі статистичного машинного перекладу компанії Google – Google Translate, в якому підтримуються також і переклади українською мовою. Відомі компанії світу SYSTRAN Software Inc., Logos Corp., Globalic Inc., Alis Technologies Inc., Toshiba Corp., Compu Serve, Fujitsu Corp., TRADOS Inc., PROMT та інші займаються проблемами машинного перекладу і розробляють програмне забезпечення, випускаючи на ринок програмних продуктів все нові і нові «перекладачі».

Продовжуючи історію систем автоматичного перекладу на матеріалах прикладної лінгвістики, можемо зазначити, що

класифікуються ці системи за особливостями архітектурних рішень для лінгвістичних алгоритмів: TRANSFER – комплекс трьох процесів (аналіз матеріалів вхідної мови в термінології цієї ж мови, перетворення цієї структури в аналогічну вихідної мови, проведення синтезу створеного речення за структурою вихідної мови), INTERLINGUA – створення універсальної метамови, яка б робила трансформацію структур відповідно до спільних універсалів метамови. Принцип системи INTERLINGUA дуже зручний і простий для розробки програмного забезпечення, проте, нажаль, він залишається на сьогодні тільки теоретичним, бо саму метамову і її структури не було розроблено. Всі існуючі програмні матеріали було розроблено на платформі TRANSFER, яка пізніше еволюціонувала в PROMPT створений на ієрархічному підході. PROMPT, враховуючи постійний розвиток як вихідної, так і вхідної мови, розподіляє сам переклад на різні TRANSFERS, які виступають взаємозалежними для різних частин аналізу і синтезу [4].

Проте проблема не дуже вдалого машинного перекладу на сьогодні полягає і в тому, що англійська та українська мови належать до різних структурних типів мов (українська – до флективної, а англійська – до аналітичної) і тому мають багато розбіжностей у будові мов та в наборів їхніх граматичних форм і конструкцій, що не дозволяє створити універсальну систему для перекладу. Такі граматичні явища як модальні дієслова, артиклі, часові форми Continuous та Perfect, формальний додаток «it» не мають відповідностей в українській мові, а в англійській мові відсутні категорії роду та відмінку іменників і прикметників тощо. Великі розбіжності існують і в побудові речення, тому що на відміну від української мови англійській мові притаманний прямий порядок слів. У діловому листуванні також необхідно зважати на особливості вживання особового займенника I, а також взагалі особливості перекладу і з урахуванням норм української мови та норм культури мови оригіналу не знімаючи прагматичну адаптацію оригінального тексту під час перекладу [5].

Розглянемо чинники, які роблять програми машинного перекладу такими популярними. По-перше, користувачі застосовують їх при абсолютному незнанні мови, необхідності

швидкого ознайомлення з великим об'ємом лінгвістичного матеріалу, потребі зробити певну оцінку цього тексту. Більшість автоматизованих перекладачів досить вдало справляються з цією задачею, проте існують випадки, коли вони можуть навіть заплутати користувача – тексти юридичного характеру, для яких необхідна висока ступінь відповідності лексем перекладеного тексту оригіналу. По-друге, програми автоматизованого перекладу застосовуються в разі необхідності швидкого перекладу Web-сторінок, з метою швидкого розуміння змісту інформації, для подальшої її обробки. У цьому випадку програми-перекладачі є найбільш сприйнятливими як для користувачів зі знаннями цієї мови, так і для не знавців. По-третє, програми машинного перекладу застосовуються професійними перекладачами для створення чорнового матеріалу перекладу. У цьому випадку ці програми в декілька разів можуть збільшити продуктивність професійного перекладача, якому залишається проводити редагування вихідного машинного тексту. І нарешті, програми автоматизованого перекладу є незамінними у разі проведення ділової переписки з іноземними партнерами, де ці програми виконують основну функцію – одержання необхідної інформації для користувача.

Практика застосування програм автоматизованого комп'ютерного перекладу свідчить про те, що 25 % вихідного матеріалу перекладається неправильно [6]. Аналізуючи причини такої низької якості роботи програм машинного перекладу, необхідно проаналізувати найбільш значущі помилки. Серед найскладніших помилок у перекладі необхідно вказати на неправильний переклад дієслівних форм, відсутність відповідних лексем у словнику, неправильну структуру речень, та інші. Також великі труднощі у перекладі відбуваються за рахунок неправильного визначення частини мови програмою, чи дослівного перекладу фразеологічних зворотів та інших ідіоматичних виразів. Серед найменш значних помилок, які не впливають на втрату розуміння тексту і досить легко виправляються під час редагування, є переклад особового займенника, неправильний вибір лексеми багатозначного іменника, переклад прийменників і використання артиклів.

Пропонуємо більш детально розглянути типові помилки, які допускають програми-перекладачі, і встановити причини неточного перекладу. У деяких випадках програма-перекладач «відмовляється» перекласти лексему просто трансліруючи її, причиною цього явища може бути або відсутність відповідного слова в електронному словнику, або неправильне орфографічне написання цієї лексики на «рідній мові». Програма-перекладач не розпізнає цього слова і просто транслірує його як власну назву (соце – sotse, макітра – makitra).

Найбільш типові і розповсюдженими є лексичні і лексикографічні помилки, які трапляються коли система вибирає неправильний варіант відповідника – англійській лексемі надається український еквівалент загального змісту, замість технічного, або який повністю не відповідає контексту (States – штати – встановлює). Проблемою цього явища є відсутність лексики в словнику, або недостатність лексикографічного опису і умов використання різних значень багатозначного слова.

Велика кількість фразеологічних зворотів, яка зустрічається в обох мовах, створює часом великі проблеми користувачам, спотворюючи зміст речень при автоматичному перекладі. Технічна документація містить велику кількість різних фразеологічних зворотів загальнолітературного характеру, які не внесені до електронного словника, і в процесі автоматичного перекладу вони перекладаються дослівно (Of the same type – того ж типу – однакового типу) [5].

Семантичні і синтаксичні властивості прийменників викликають безліч помилок при автоматизованому перекладі, у зв'язку з тим, що значення багатозначного прийменника можна встановити тільки з урахуванням конкретного контексту. А відсутність в електронному словнику вказівок на правильне керування, зокрема дієсловами чи віддієслівними іменниками, робить для системи єдиний можливий переклад автономний – загалом повністю неправильний (In the accurate analysis – у точному аналізі – при точному аналізі).

Наступною складною проблемою при автоматизованому перекладі є неправильне узгодження слів у реченні, де неправильно визначається рід, відмінок, множина іменника,

прикметника, числівника. Правильне визначення особи дієприкметника, дієвідміни дієслова є повністю неможливим для програми. Причиною цього є відмінність мов у структуруванні (українська мова належить до флективної, англійська – до аналітичної групи структурних типів.), про що ми зазначали раніше. Складність, яка постійно існує в «ручному-авторському способі перекладу» без застосування ПК, на жаль, неможлива для вирішення програмним забезпеченням автоматизованою системою перекладу.

Найбільш характерною рисою англійських текстів науково-технічного характеру є використання пасивних конструкцій, які, на жаль, в більшості перекладаються програмою неправильно. До причин неправильного перекладу можна віднести неправильне розпізнавання омонімії та не врахування можливості об'єднання дієприкметника з модальними дієсловами. Помилки в перекладі пасивних конструкцій вимагають повної корекції редактора як у заміні недоконаного виду дієприкметника на доконаний, так і повної трансформації виразу до мови перекладу.

Зважаючи на недосконалість програмного забезпечення автоматизованого перекладу виникає потреба у «редагувальному» перекладі, який має відбуватися поетапно. По-перше, слід усунути лексичні і граматичні помилки за допомогою порівняння перекладеного тексту з оригіналом, у цьому можуть допомогти опції програми-перекладача де існує вибір лексем з електронного словника. Тільки після цього, слід перейти до редагування тексту на морфологічному і стилістичному рівні. Кінцевий варіант буде свідчити про рівень професіоналізму перекладача, а час витрачений на «симбіоз людини-перекладача і програмного забезпечення» – на якість програмного продукту.

Займаючись діловою перепискою, слід також пам'ятати про можливі труднощі з перекладом текстів діловим партнером за кордоном – отримувачем кореспонденції з України. Абсолютно всі проблеми вказані вище будуть відтворені в перекладі з української мови на англійську із застосуванням автоматизованого перекладу. Тому для якісної роботи із застосуванням автоматизованого перекладу слід застосувати певні рекомендації: весь текст має належати до однієї тематики;

речення мають бути короткими і, по можливості, без складних зворотів; лексеми, вживані у тексті, мають бути присутні в електронному словнику і, по можливості, не бути дуже багатозначними; використання скорочень допускається тільки за наявності їх у словнику та інші.

Висновки. Враховуючи вищесказане, слід констатувати, що поки що не розроблено досконалого програмного забезпечення з автоматизованого перекладу, проте ринок стимулює все нові і досконаліші розробки цього продукту, але на даному етапі штучний інтелект не може запропонувати безпомилкової комунікації різними мовами і вимагає постійного втручання людини. Машинний переклад полегшує і прискорює роботу перекладача, проте не може повноцінно його замінити і це визначає необхідність у постійній підготовці фахових перекладачів і підвищенні загальної культури українського суспільства в аспекті володіння іноземними мовами.

Список використаних джерел

1. Библик С. П., Сюта Г. М. Ділові документи та правові папери / С. П. Библик, Г. М. Сюта – Харків: Фоліо 2006. – 493 с.
2. Бородин А. И. Выдающиеся математики : биографический словарь-справочник / А. И. Бородин, А. С. Бугай. – К. : Радянська школа, 1987. – 654 с.
3. Джордж Ф. Основы кибернетики / Ф. Джордж. – М. : Радио и связь, 1984. – 272 с.
4. Історія машинного перекладу – Вікіпедія [Електронний ресурс] // Wikipedia. – 2012. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_машинного_перекладу.
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспекти перекладу). / І. В. Корунець – Вінниця 2003. – 448 с.
6. Макоєд Н. О. Формування у майбутніх інженерів умінь перекладу фахових текстів із застосуванням комп'ютерних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Макоєд Наталя Олексіївна. – Одеса, 2002. – 243 с.
7. Сушук О. А. Міжнародні інформаційні системи : навчальний посібник / Сушук О. А. – К. : ІЗМН, 1999. – 224 с.

References

1. Bybyk S. P., Siuta H. M. Dilovi dokumenty ta pravovi papery / S. P. Bybyk, H. M. Siuta – Kharkiv: Folio 2006. – 493 s.

2. Borodin A. I. Vydaiushchiesia matematiki : biograficheskii slovar-spravochnik / A. I. Borodin, A. S. Bugai. – K. : Radianska shkola, 1987. – 654 s.
3. Dzhordzh F. Osnovy kibernetiki / F. Dzhordzh. – M. : Radio i sviaz, 1984. – 272 s.
4. Istoriia mashynnoho perekladu – Vikipediia [Elektronnyi resurs] // Wikipedia. – 2012. – Rezhym dostupu : http://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_машинного_перекладу.
5. Korunets I. V. Teoriia i praktyka perekladu (aspekty perekladu). / I. V. Korunets – Vinnytsia 2003. – 448 s.
6. Makoied N. O. Formuvannia u maibutnikh inzheneriv umin perekladu fakhovykh tekstiv iz zastosuvanniam kompiuternykh tekhnolohii : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Makoied Natalia Oleksiivna. – Odesa, 2002. – 243 s.
7. Sushchuk O. A. Mizhnarodni informatsiini systemy : navchalnyi posibnyk / Sushchuk O. A. – K. : IZMN, 1999. – 224 s.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Башманівський Олексій Леонідович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри слов'янських та германських мов
Житомирський державний університет імені Івана Франка
вул. Короленка 31, кв. 2, м. Житомир, 10003
e-mail: bashmanivskiy@ukr.net

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Башмановский Алексей Леонидович, кандидат педагогических наук, доцент кафедры славянских и германских языков
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко
ул. Короленко, 31, кв. 2, г. Житомир, 10003
e-mail: bashmanivskiy@ukr.net

DATA ON AUTHOR

Bashmanivskiy Oleksii Leonidovych, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Slavic and Germanic Languages Department,
Zhytomyr Ivan Franko State University
Ukraine, Zhytomyr, 31 app. 2, Korolenko Street, 10003
e-mail: bashmanivskiy@ukr.net